

katkeilevan. Erityistä kiitosta ansaitsee sivun 101 kreikankielinen alkuteksti sekä leipätekstissä olevat kreikankieliset sanat. Nämä kohdat antavat lukijalle laajemman kuvan siitä, mitä tekstissä haetaan, ja siitä, millä Sandelin perustelee tulkintojaan.

Näiden jälkeen seuraa vuonna 2003 julkaistu ”Drawing the Line: Paul on Idol Food and Idolatry in 1 Cor 8:1–11:1”. Artikkelin jatkaa edeltävien kahden artikkelin teemaa ja kiinnittää erityisesti huomiota ruokailuihin ja epäjumalille uhrattuun lihaan. Sandelin esittelee ensin 2000-luvun tutkimuksessa valtavirtana olevaa näkökulmaa, jonka mukaan Korintin seurakunnassa on ollut jäseniä, jotka ovat osallistuneet kreikkalais-roomalaisten yhdistysten toimintaan. Hän kuitenkin kyseenalaistaa tämän näkemyksen. Sandelin pohjaa uudet ajatuksensa kohtien 10:7 ja 10:14 kieliopilliseen analyysiin, jonka pohjalta hän pitää mahdollisena, että Paavali varoittaa seurakuntalaisia epäjumalien palvonnasta mutta ei käsittele todellista tapahtumaa. Koska Sandelinin perustelut pohjaavat Paavalin ajan kreikankielen kielioppiin, niiden seuraaminen vaatii vähintään jonkinasteista ymmärrystä koineen tai klassisen kreikan kieliopista.

Kirjan toisen osan päättää ensijulkaisunsa saava artikkeli ”Does Paul Warn the Corinthians Not to Eat Demons?” Sandelin pureutuu vielä kerran Paavalin Korintin seurakunnalle antamiin ohjeisiin. Hän tuo samalla esiin nykytutkimuksen tilanteen ja päätelmät Paavalin suhtautumisesta vieraisiin uskontoihin. Sandelin luo siis katsauksen siihen, missä ensimmäisen korinttilaiskirjeen tutkimuksessa mennään.

Kirjan kolmas osa koostuu kolmesta artikkelista, jotka käsittelevät juutalaisten ja kristittyjen suhdetta kreikkalais-roomalaisiin uskontoihin.

Ensimmäinen on ”Philo and Paul on Alien Religion: A Comparison” (2005), jossa Sandelin vertailee Filonin ja Paavalin näkemyksiä kreikkalais-roomalaisista uskonnoista.

Artikkeli alkaa hyödyllisellä taustoituksella, jossa Sandelin esittelee sekä Paavalin että Filonin ajatuksia ja nykytutkimuksen tilaa sekä tuo esiin omat perustellut mielipiteensä, jotka paikoin poikkeavat yleisistä näkemyksistä.

Seuraavaksi painopiste siirtyy pois Paavalista ja Filonista. ”The Jesus-Tradition and Idolatry” -artikkelissa (1996) Sandelin käsittelee epäjumalien palvontaa Jeesus-traditiossa. Artikkelin alkuun nostavasti, sillä heti ensimmäisessä lauseessa Sandelin kertoo, että sanaa epäjumalien palvonta (εἰδωλολατρία) ei löydy lainkaan kanonisista evankeliumeista. Artikkelin alkupuolella kirjoittaja pohtii syitä tähän.

Koko teoksen päättävä ”Attraction and Danger of Alien Religion in the Revelation of John” on toinen tässä kirjassa ensijulkaisunsa saava artikkeli. Teksti ottaa hyvin huomioon myös aiheita vähemmän tuntevan lukijan. Artikkelin keskittyy Saatanan synagogan (Ilm. 2:9) merkityksen selittämiseen ja erilaisten tulkintamallien esittelemiseen. Sandelin onnistuu saamaan lukijan otteeseensa, sillä artikkeli on sopivan haastava mutta helppolukuinen, koska suurin osa lisämateriaaleista on pantu alaviitteisiin. Helppolukuisuutta lisää asioiden avaaminen. Esimerkiksi Jezebel-nimen raamatullisen taustan Sandelin selvittää perusteellisesti. Artikkelissa Sandelin yhdistää omia analyysejaan modernin tutkimuksen näkökulmiin.

Kirjan kaikki artikkelit vaativat jonkintasoista eksegeettistä ymmärrystä ja monen artikkelin kohdeyleisöksi on selkeästi tarkoitettu Uuden testamentin eksegeetit. Voisin suositella tämän kokoelmateoksen lukemista kenelle tahansa teologille. Sandelin tarjoaa lukijalleen laajan katsauksen juutalaisuuden ja kristinuskon suhteista kreikkalais-roomalaiseen uskonnonharjoittamiseen.

**ELINA LAPINOJA,
TEOL. MAIST., HELSINKI**

**RAIMO HAKOLA,
NINA NIKKI & ULLA
TERVAHAUTA (ED.)**

**Others and the
Construction of Early
Christian Identities.
Publications of the Finnish
Exegetical Society 106.
Helsinki: Finnish Exegetical
Society 2013. 346 s.**

Suomen Eksegeettinen Seura julkaisi viime vuonna artikkelikokoelman *Others and the Construction of Early Christian Identities*. Kirja sisältää monipuolisen kokoelman artikkeleita, jotka tarkastelevat erilaisia kuvauksia tekstien kannalta ”toisista” ja ”ulkopuolisista”. Olennaista on nimenomaan se, miten toiseus määritellään ja miten sitä sovelletaan. Lähdeteksteinä käytetään niin Uuden testamentin tekstejä kuin sen ulkopuolisiakin kirjoituksia, ja myös ei-kristilliset antiikin tekstit pääsevät oikeuksiinsa. Osa artikkeleista hyödyntää poikkiteieteellisiä ja sosiaalitieteellisiä lähestymistapoja, jotka sopivat mainiosti toiseuden käsitteen ja sen käytön analyysiin. Suurin osa artikkeleista on helppolukuisia, argumentaatio selkeää ja johtopäätökset ytimekkäästi koottu artikkeleiden loppuun, mikä tekee luku-kokemuksesta mielekkään.

Kyseisen artikkelikokoelman vahvuus on yllämainitussa temaattisessa punaisessa langassa – toiseuden käsitteen ja käytön analyysissä. Tämä tematiikka kulkee halki kokoelman ja jättää mielikuvan todellisesta kokonaisuudesta, jossa artikkelit täydentävät toistaan. Punainen lanka osoittautuu kuitenkin myös haasteeksi, sillä etenkin kirjan alkupuolella Henri Tajfelin sosiaalisen identiteetin teorian periaatteet toistuvat useassa artikkelissa peräkkäin, mikä lukijan näkökulmasta saattaa tuntua paikoin liialliselta toistolta.

Kaiken kaikkiaan lähes jokainen artikkeli tuo ihailtavan raikkaan ja kiinnostavan näkökulman jopa hyvin paljon tutkittuihin aiheisiin. Kir-

ja jättää lukijan ehdottomasti kyseenalaistavaan mielentilaan siitä, kuinka paljon kirjoituksissa käytettyjä argumentteja "toisista" voi käyttää historiallisesti luotettavina kuvauksina erilaisista ryhmittymistä. Eritoten Raimo Hakola nostaa tämän esimerkiksi esiin analysoidessaan fariseuksia Uudessa testamentissa artikkelissaan "Pharisees as Others in the New Testament". Hakola toteaa osuvasti, että Uuden testamentin kuvaukset fariseuksista kertovat enemmän kirjoittajista itsestään kuin historiallisista fariseuksista.

Artikkelissaan "The Flexible Apostle: Paul's Varied Social Identifications in 1 Corinthians 9 and Philippians 3" Nina Nikki tarkastelee Paavalin tekstejä ja erilaisten sosiaalisten identiteettien käyttöä osana Paavalin retoriikkaa. Nikki tarjoaa selitykseksi Paavalin kirjeiden ristiriitaiseen materiaaliin Paavalin tavan joustavasti identifioitua eri tavoin erilaisille kohderyhmille. Tulkinta on kiinnostava vaihtoehto perinteiselle näkemykselle, jossa Paavalin ristiriitaista argumentaatiota perustellaan hengellisen elämän kehityksen kautta.

Itse koin erityisen kiinnostavaksi Mika Hynnisen Pietarin evankeliumia koskevan artikkelin "Creating Murderers of God: The Case of the Gospel of Peter", jossa tarkastellaan tekstin negatiivista kuvaa juutalaisista ja pohditaan mahdollista selitystä kuvaukselle juutalaisista vainoajina. Hynninen erottelee oivallisesti fyysisen ja ideologisen uhan merkityksen ja korostaa, että kristityt ovat mitä todennäköisemmin kärsineet vainoa roomalaisten, eivät juutalaisten taholta. Hynninen painottaa artikkelissaan, että sosiaalisen identiteetin näkökulma auttaa ymmärtämään miksi juutalaiset on kuvattu Pietarin evankeliumissa ja muissa juutalaisvastaisissa kristillisissä traditioissa murhaajina: ideologinen uhka on sosiaalisen identiteetin kannalta huomattavasti pelottavampi kuin fyysinen, ja tekstin kirjoittajien maailmassa juutalaiset ryhmänä olivat

ulkopuolisista ryhmittymistä kaikkein lähinnä kristittyjä itseään. Tajfe-lin sosiaalisen identiteetin teoria sopii tähän tutkimusaiheeseen erityisen hyvin ja artikkeli hyödyntääkin sitä poikkeuksellisen taitavasti.

Ulla Tervahaudan artikkeli "Ignorant People, the Fool and Pagans: Intra-Christian Polemic and Portrayal of the Other in *Authentikos Logos*" eroaa monista kirjan artikkeleista, sillä se nostaa esiin kirjoittajan suvaitseman toiseuden ja erilaisuuden. Artikkelin käsittelee "typerien", "tietämättömien" ja pakanoiden kuvauksia keskittyen Nag Hammadin tekstiin *Arvovaltainen Opetus* (NHC VI,3). Toisin kuin useat muut artikkelien lähteet, tässä toiseutta ei nähdä uhkaavana ja negatiivisena vaan Tervahauta nimenomaan korostaa *Arvovaltainen opetuksen* suhtautuvan suvaitsevaisesti hyvää tekeviin pakanoihin. Tämä on kiinnostava huomio ja herättää sosiaalisen identiteetin teorian kannalta kiintoisan kysymyksen: Ovatko tekstin pakanat ideologisesti niin etäällä tekstin kirjoittajasta, ettei toiseutta koeta uhkaavana eikä ulkopuolisuutta saati eroavaisuuksia paheksumisen arvoisena? Entä onko ajatus pakanoiden kääntymisestä täysin irrelevantti kyseisen tekstin kirjoittajille ja lukijoille? Tervahauta vastaa tähän toteamalla tekstin keskipisteen olevan kristillisen täydellistymisen tavoittelussa eikä niinkään toiseuden määrittämisessä. Tervahauta avaa vaikeatajuisen Nag Hammadin tekstin tulkintaa lukijalle vertailumateriaalin avulla ja argumentoi vakuuttavasti.

Niko Huttusen artikkeli "In the Category of Philosophy? Christians in Early Pagan Accounts" tuo vastapainoa edeltäville artikkeleille, jotka tarkastelevat "toisia" ja "ulkopuolisia" varhaiskristillisten tekstien näkökulmasta. Huttunen tarkastelee kristittyjen kuvauksia antiikin ei-kristillisessä materiaalissa. Hän huomioi, että monet ei-kristilliset kirjoittajat kuvasivat kristittyjä suhteessaan filosofiaan, osa positiivisesti, osa

vihamielisesti. Huolimatta siitä, että osa kirjoittajista piti kristittyjen elämäntapaa ihailtavana, se oli kuitenkin jollain tapaa "toinen" verrattaessa filosofisiin koulukuntiin. Huttunen lähestyy aihetta samankaltaisesti kuin Tervahauta, sillä myös Huttunen tarkastelee nimenomaan positiivisävyisiä kuvauksia "toisista" – tässä tapauksessa kristityistä. Artikkelia lukiessa herää jälleen kerran kysymys, selittyvätkö positiiviset kuvaukset nimenomaan ideologisella etäisyydellä. Useat Huttusen viittamat negatiiviset kuvaukset kristityistä sijoittuvat hieman aikaisempaan ajanjaksoon ja positiiviset tai edes hieman sympaattisemmat kuvaukset puolestaan näyttävät ilmenneen myöhemmin, jolloin kristityt itse eivät ehkä enää markkinoineet uskoaan oikeana filosofiana. Huttunen viittaa tähän ohimennen, mutta aiheen läheisempi tarkastelu jää as-karruttamaan.

Kirjan lopussa Maijastina Kahlokseen "Nocturnal Rituals as an Othering Device: The Long Life of Fears and Labels in Ancient Polemic and Legislation" tarkastelee yöllisiä rituaaleja ja niiden osaa poleemisena aseena antiikin ryhmittymien kiistoissa. Artikkelin kuvaa, kuinka yölliset rituaalit yhdistettiin usein taikuteen ja epäjärjestykseen niin kreikkalais-roomalaisessa kuin kristillisessä maailmassa. Ne liitettiin osaksi epäjärjestyksestä ja niiden käsitettiin uhkaavan valtaapitävien luomaa järjestystä. Kahlos havainnollistaa kiinnostavalla tavalla kuinka kilpailevat, kiistoissa olevat tai valtaa pitävät ryhmittymät harvoin huomaavat samankaltaisuutta itsessään ja "toisissa". Samat teemat, kuten yölliset rituaalit, ihmisuhrit ja seksuaalinen siveettömyys ilmenevät osana poleemista retoriikkaa. Keskeistä artikkelin kannalta on osoittaa, ettei tätä yöllisiin rituaaleihin viittaavaa poleemista retoriikkaa käytetty ainoastaan kristittyjä vastaan: myöhemmin kristityt hyökkäsivät kristittyjä toisina ajattelijoita vastaan samalla retoriikalla. Kahlokseen artikkeli kuljettaa

lukijan saman johtopäätöksen äärelle kuin Hakola artikkelissaan. On vaikea sanoa, ketkä todella harjoittivat yöllisiä rituaaleja, sillä mikäli nämä liitettiin osaksi poleemista argumentaatiota, historiallisen todellisuuden hahmottaminen muodostuu hyvin haastavaksi.

Kokonaisuudessaan kirja on katkava kokoelma, jossa tarjotaan lukijalle monipuolinen mahdollisuus perehtyä kuvauksiin "toisista" niin varhaiskristillisessä kuin ei-kristillisessä materiaalissa. Erialaisten metodologioiden ja lähestymistapojen käyttö pitää lukijan mielenkiinnon yllä halki kirjan. Myös harvinaisempi materiaali, kuten pseudo-klementiläinen kirjallisuus, saa kokoelmasa huomiota osakseen. Suosittelen lämpimästi kirjaa kaikille aiheesta kiinnostuneille.

PIA MCKEOWN
TEOL. MAIST., LONTOO

**GITTE BUCH-HANSEN,
MARIANNE BJELLAND
KARTZOW & ANNA
REBECCA SOLEVÅG (ED.)
Metodemangefold og det
Nye Testamentet:
I fotsporene til den
etiopiske evnukken. Oslo:
Cappelen Damm 2013.
208 s.**

Gitte Buch-Hansenin, Marianne Kartzowin ja Anna Rebecca Solevåg'in toimittama teos on pohjoismaisen yhteistyön tuloksena syntynyt artikkelikokoelma. Teoksen artikkelit, joista yksi on englanninkielinen ja loput tanskaksi, norjaksi ja ruotsiksi kirjoitettuja, käsittelevät kaikki Apostolien tekojen etiopialaista eunukia (Ap. t. 8:26–40). Tekstiä lähestytään monenlaisista näkökulmista: sukupuolentutkimuksen ja feministisen analyysin kautta, queer-teoriaa soveltaen, elokuva- ja taiteen

tutkimuksen lähtökohdista, postkolonialistisen analyysin keinoin sekä muuttoliikkeen ja maahanmuuton näkökulmista. Näin teos nimensä mukaisesti tarjoaa myös mahdollisuuden tutustua nykyään Raamatun tekstien tutkimuksessa sovellettavien menetelmien laajaan kirjoon. Kirjoittajissa on niin professoreita kuin väitöskirjantekijöitäkin.

Teoksen toimittajien kirjoittama johdanto kuvaa juuri tätä menetelmien moninaisuutta. Vaikka Raamatun tekstit ovat (myös) historiallisia dokumentteja, ne elävät kulttuurissamme omaa elämäänsä ja ovat vuorovaikutuksessa paitsi uskonnon, myös esimerkiksi politiikan ja taiteiden kanssa. Monimuotoisessa ja -kulttuurisessa yhteiskunnassa on tärkeää tutkia myös sitä, miten Raamatun tekstit ja niiden tulkinnat konstruoivat etnistä identiteettiä sekä sukupuoli- ja seksuaali-identiteettejä. Osuvasti ne kuvaavat, kuinka etiopialaisen eunukin monitahoinen identiteetti mustana afrikkalaisena, sukupuolten rajalla ja sosiaaliselta asemaltaan monitulkintaisena hahmona edustaa poikkeuksellisen hyvin tätä moninaisuutta.

Stefan Nordgaardin artikkeli hyödyntää intertekstuaalisuutta luennessaan etiopialaisesta eunukista: hän lukee tekstin rinnalla Josefuksen kuvausta Izatesin kääntymisestä juutalaisuuteen. Jo Richard Pervo on havainnut yhteneväisyyksiä kertomusten välillä. Nordgard katsoo tekstien rinnakkain lukemisen olevan hedelmällistä, vaikka kiistattomasti ei voikaan todistaa Luukkaan tai hänen alkuperäisen lukijakuntansa tunteneen Josefuksen teoksia. Hanna Stenström puolestaan lukee Apostolien tekojen kertomusta feministisestä näkökulmasta. Hän analysoi tekstistä aiemmin tehtyjä feministisiä Janice Capel Andersonin ja Clarice J. Martinin tulkintoja. Hän katsoo, että feministinen eksegetiikka ei rajoitu vain naiseen ja nais-hahmoin, vaan laajemmin kaikkiin alistettuihin ja marginalisoi-tuihin ryhmiin. Tästä huolimatta Sten-

ström kiinnittää erityistä huomiota kertomuksessa mainittuun naishahmoon, Etiopian kuningattareen.

Eriyisen mielenkiintoisen parin muodostavat teoksen kolmas ja neljäs artikkeli, Hans Leanderin artikkeli etiopialaisesta postkolonialismin näkökulmasta ja zimbabwelais-syntyisen Zorodzai Duben siirtolaisuutta ja sosiaalisen vaihdon teoriaa hyödyntävä artikkeli. Leander kiinnittää postkolonialistisessa luennassaan huomiota siihen, kuinka Apostolien teot yleisesti haastavat oman aikakautensa kontekstissa Rooman imperiumin mahdin kuvaamalla Kristuksen Rooman keisaria mahtavammaksi. Hän katsoo kertomuksen etiopialaisesta eunukista olevan erityisesti imperiumikriittinen sillä sen keskiössä on myös maantieteellisesti marginalisoitu etiopialainen. Etiopialainen sitäpaitsi esiintyy aktiivisena hahmona, joka itse tekee aloitteen saadakseen kasteen.

Duben artikkelissa etiopialainen kuvataan muukalaisena, joka kohtaa sosiaaliselta statukseltaan ylemmäksi kuvatun Filippoksen. Filippos suhtautuu eunukkiin ylemmydentuntoisesti hänen olettaessaan muun muassa, ettei eunukki ymmärrä lukemaansa ilman hänen apuaan. Lähetystyön kolonialistista historiaa heijastelevassa tulkinnassa etiopialainen on riippuvainen Filippokselta saamastaan hyväksynnästä ja tunnustuksesta ja laskelmoidusti ottaa vastaan kasteen sosiaalisen hyväksynnän ja paremman aseman toivossa.

Marianne Bjelland Kartzowin artikkeli hyödyntää intersektion käsitettä sekä kenties yllättävämmiin muistiteoriaa. Hän kuvaa suhteellisen laajasti intersektion teoriaa – sitä, kuinka identiteetin eri osa-alueet, kuten esimerkiksi sukupuoli, rotu, etnisuus, yhteiskunnallinen asema, seksuaalisuus ja ikä heijastelevat valtarakenteita monipuolisemmin kuin esimerkiksi vain sukupuoleen keskittyminen. Hän kuvaa eunukin ja orjan identiteettien leikkauksipisteitä ja esittää kiinnostavia